

บทที่ ๓

ความเชื่อประเพณีการฝังศพของชาวบ้านเชียงใหม่ในปัจจุบัน

ในบทที่ ๓ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อประเพณีการฝังศพของชาวบ้านเชียงใหม่ในปัจจุบัน คือศึกษาตั้งแต่การจัดงานศพของชาวพุทธตั้งแต่สมัยพุทธกาล เพื่อให้มองเห็นถึงความเชื่อมโยงถึงพิธีกรรมงานศพในพระพุทธศาสนาว่าครั้งพุทธกาลมีพิธีกรรมอย่างไร เพื่อให้สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องพิธีกรรมงานศพในพระพุทธศาสนา และการจัดพิธีกรรมการฝังศพตามความเชื่อของชาวบ้านเชียงใหม่ในปัจจุบันว่ามีพัฒนาการอย่างไร เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยตามลำดับ

๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องพิธีกรรมการฝังศพในอดีต

พิธีกรรมเกี่ยวกับการฝังศพในอดีตนั้น ได้เน้นการศึกษาเริ่มตั้งแต่ประเทศอินเดีย การจัดงานศพของชาวพุทธตั้งแต่สมัยพุทธกาล เป็นต้นมา เพราะมีอิทธิพลต่อประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการฝังศพทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจะมีความเกี่ยวข้องในด้านคติความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมการฝังศพมาจนถึงปัจจุบัน ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในสมัยพุทธกาล การจัดงานศพนั้นถือเป็นเรื่องที่น่ามาซึ่งความเศร้าโศกสำหรับคนทั่วไป คนอินเดียในสมัยพุทธกาลมีวิธีการจัดการเกี่ยวกับศพนั้นโดยจะใช้วิธีการต่าง ๆ หลายวิธีด้วยกัน คือ ประเพณีการนำศพไปทิ้งในป่าหรือในป่าช้าผิ ดิบ ประเพณีการนำศพไปฝังดิน ประเพณีการนำศพไปเผา ประเพณีการนำกระดูกมาก่อเจดีย์เก็บไว้บูชา ประเพณีการนำศพไปลอยทิ้งในแม่น้ำสายสำคัญ เป็นต้น

ประวัติการทำฌาปนกิจจะเห็นได้ว่า พิธีกรรมได้มีวิวัฒนาการมาตามลำดับและสามารถมองเห็นวิวัฒนาการของความเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมฌาปนกิจศพ จากยุคก่อนพุทธกาลถึงครั้งพุทธกาล โดยครั้งก่อนพุทธกาลนิยมทำพิธีฌาปนกิจศพโดยการการฝัง ต่อมาเมื่อความเชื่อในทางศาสนาฮินดูเข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน โดยเฉพาะชาวอินเดีย จึงมีพิธีกรรม “สัทธญาสี” คือ การทำพิธีชำระบาปที่แม่น้ำคงคาของทั้งคนเป็นและคนตายขึ้น

ตามความเชื่อว่าแม่น้ำคงคาไหลมาจากปากพระพรหม ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาดั้งมั่นในอินเดีย พิธีกรรมฌาปนกิจจึงมีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงขึ้นเป็นลำดับ มีขั้นตอน คือ มีการอาบน้ำศพ มัดตราสังข์ นำไปเผา และเก็บอัฐิไปไว้สักการบูชา^๖

พิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย จึงมีพัฒนาการที่เห็นเป็นลำดับรูปธรรมที่ชัดเจน ส่งผลให้มนุษย์มีการปฏิบัติกับความตายโดยผ่านคติความเชื่อที่หลากหลายรูปแบบตามแต่ละพื้นที่แต่ละวัฒนธรรม ความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธตั้งแต่สมัยพุทธกาล จนถึงการจัดงานศพของชาวพุทธอีสาน รวมถึงการศึกษาประเพณีพิธีกรรมการฝังศพของชาวบ้านเชียงเหียน ทำให้เห็นถึงรูปแบบพิธีกรรมการจัดงานฝังศพตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันว่า การจัดพิธีกรรมงานฝังศพนั้นมีพิธีกรรมทั้ง ทางศาสนาพุทธ พราหมณ์ และไสยศาสตร์ รวมทั้งมีความเชื่อเรื่องของผีเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยนอกจากนี้พบว่ายังมีพิธีขั้นตอนแนวคิดในการจัดงานศพที่เกิดความเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่ก็มีสิ่งที่ยังคงยึดถือปฏิบัติอยู่ ส่วนการเปลี่ยนแปลงนั้นมีเหตุปัจจัยมาจากความเปลี่ยนแปลงของสังคม วัฒนธรรม การศึกษา เศรษฐกิจ รวมถึงแนวความคิดของผู้นำชุมชนที่พบว่านำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น จากการศึกษาวิจัยพบว่าการเปลี่ยนแปลงในการจัดพิธีศพหลายประการที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยเฉพาะเมื่อเสร็จจากงานศพแล้ว เจ้าภาพงานศพต้องมีการหนี้สินเป็นจำนวนมากจากการจัดงานศพที่ไม่เหมาะสมกับสถานภาพของตนเอง เนื่องด้วยปัจจัยหลายประการดังที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น กอปรกับสาเหตุที่เกิดจาก “ความไม่รู้” ในประเพณีพิธีกรรมที่ถูกต้องเหมาะสม และจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ทำให้มองเห็นถึงแนวทางในการจัดการฝังศพศพที่เหมาะสมดังตามหลักการทางพระพุทธศาสนาและจารีตประเพณีนิยมของท้องถิ่นบ้านเชียงเหียน โดยเมื่อมีการตายเกิดขึ้นในหมู่บ้าน จะต้องมีการปรึกษาร่วมกันระหว่างผู้นำในชุมชน คือ พระสงฆ์ภิกษุสงฆ์ และเจ้าภาพที่สามารถตัดสินใจได้ เพื่อหาแนวทางในการจัดงานศพร่วมกัน โดยมีวัตถุประสงค์ของการจัดงานเพื่อความเรียบร้อยและความถูกต้องดังตามหลักการทางพระพุทธศาสนา และสอดคล้องกับประเพณีนิยมเป็นหลัก รวมถึงจัดงานให้เหมาะสมกับฐานะของเจ้าภาพ เป็นต้น

^๖ พระมหาวิระศิลป์ ฉันทโก(แสนคุณ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของพิธีฌาปนกิจศพในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านวังชัย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๘-๒๑.

๓.๒ การฝังศพตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

๓.๒.๑ ความเชื่อและการจัดพิธีกรรมศพในสมัยพุทธกาล

ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในสมัยพุทธกาล การจัดงานศพนั้นถือเป็นเรื่องที่น่ามาซึ่งความเศร้าโศกสำหรับคนทั่วไป คนอินเดียในสมัยพุทธกาลมีวิธีการจัดการเกี่ยวกับศพนั้นโดยจะใช้วิธีการต่าง ๆ หลายวิธีด้วยกัน คือ ประเพณีการนำศพไปทิ้งในป่าหรือในป่าช้าผิติดิบ ประเพณีการนำศพไปฝังดิน ประเพณีการนำศพไปเผา ประเพณีการนำกระดูกมาก่อเจดีย์เก็บไว้บูชา ประเพณีการนำศพไปลอยทิ้งในแม่น้ำสายสำคัญ ตามลำดับ ดังนี้

การจัดพิธีกรรมศพในสมัยพุทธกาลนั้นจากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความเชื่อพิธีกรรมการจัดงานศพในพระพุทธศาสนาไม่ได้มีพิธีกรรมที่มากล้นซับซ้อนเหมือนในปัจจุบัน เป็นพิธีที่เรียบง่าย จะมีการจัดศพตามคติความเชื่อของคนอินเดียในสมัยนั้น ซึ่งพิธีการจัดศพมีเพียงการ การทิ้งศพ ส่วนการฝังมีน้อย ดังกรณีศพบุตรของนางกิสสาโคตรมีตาย นางอุ้มร่างบุตรที่ตายแล้วไปเที่ยวถามหายาเพื่อรักษามบุตรของนางที่ตาย บุรุษคนหนึ่งแนะนำให้ไปทูลถามพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าได้ทรงแนะนำให้นางไปหาแม่ลัดพันธุ์ผู้ก่อกาจากเรือนของคนที่ไม่เคยมีคนตาย นางเที่ยวตระเวนถามหาแม่ลัดผู้ก่อกาคนนั้น ผลที่สุดนางก็หาไม่ได้ดังใจปรารถนา นางมาพิจารณาเห็นว่าไม่มีเฉพาะแต่บุตรของนางที่ตาย นางได้สติจึงทิ้งศพของบุตรนางไว้ในป่า แล้วจึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และตอนที่นางสิริมาน้องสาวของหมอชีวกถึงแก่กรรมก็ไม่ได้กล่าวถึงพิธีกรรมที่เกี่ยวกับศพเลย นอกจากทรงสอนให้พิจารณาถึงอสุภกรรมฐานเท่านั้น แล้วก็ทิ้งศพไว้ที่ป่าช้าเท่านั้น^๒ ส่วนเรื่องการฝังนั้นปรากฏในเรื่องของนางวิสาขา มหาอุบาสิกา^๓ จะเห็นได้ว่าการจัดงานศพในครั้งพุทธกาลนั้นเน้นหลักการมากกว่าพิธีการ ไม่มีการสร้างปราสาทศพ ไม่มีขบวนที่เอิกเกริก พิธีกรรมศพในสมัยพุทธกาลที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่เห็นได้ชัดเจน ดังจะได้กล่าวเป็นลำดับไป

๓.๒.๒ ประเพณีการนำศพไปฝังดิน

กรณีของนางวิสาขาอุบาสิกา นางวิสาขาได้ตั้งหลานสาวชื่อ นางสุทัตติให้ดูแลภิกษุสงฆ์ในเรือนแทนตนเอง ภายหลังเธอได้สิ้นชีวิต นางวิสาขาจึงให้นางร่างของเธอไปฝัง วิธีการนี้เป็นวิธีการที่ชนชั้นผู้มีฐานะจะดำเนินการกันเพราะถือว่าการเก็บศพไว้ด้วยการฝังยังเป็นการแสดงออกซึ่งความคิดถึงผู้ตายอยู่ ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงมีวิธีการ

^๒ พุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๑๕๐-๒๕๒.

^๓ พุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๑/๕๐๑-๕๐๒.

ให้บรรเทาทุกข์ด้วยปัญญานั้นคือการการแสดงธรรมให้เกิดความเข้าใจในเรื่องของชีวิตว่าเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นเรื่องธรรมดาอย่างกรณีเรื่องของนางวิสาขา เมื่อครั้งที่พระศาสดาทรงประทับอยู่ในวัดพระเชตุวัน ทรงปรารภนางวิสาขาอุบาสิกา ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า เปมโต ชายเต เป็นต้น นางวิสาขานั้น ตั้งกุมาริกาชื่อว่าสุทตติ ผู้เป็นธิดาของบุตร ไว้ในหน้าที่ของตน ให้ทำความขวนขวายแก่ภิกษุสงฆ์ในเรือน โดยสมัยอื่น กุมาริกานั้น ได้ทำกาละแล้ว นางวิสาขาให้ทำการฝังสรีระ (ศพ) นางแล้ว ไม่อาจจะอดกลั้นความโศกไว้ได้ มีทุกข์เสียใจไปสู่สำนักพระศาสดา ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ส่วนข้างหนึ่ง ลำดับนั้นพระศาสดา ตรัสกับนางว่า วิสาขา ทำไมหนอเธอจึงมีทุกข์เสียใจ มีหน้าชุ่มด้วยน้ำตา นั่งร้องไห้อยู่ นางจึงทูลข้อความนั้นแล้วกราบทูลว่า พระเจ้าข้า นางกุมาริกานั้น เป็นที่รักของหม่อมฉัน เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวัตร บัดนี้ หม่อมฉันไม่เห็นใครเช่นนั้น พระศาสดาจึงตรัสว่า วิสาขา ก็ในกรุงสาวัตถีมีมนุษย์ประมาณเท่าไร ในกรุงสาวัตถี มีชน ๗ โกฏิ พระเจ้าข้า พระศาสดาตรัสถามว่า ก็ถ้าชนมีประมาณเท่านี้ ๆ พึงเป็นเช่นกับหลานสาวของเธอไซ้เธอพึงปรารภนาเขาหรือ นางวิสาขากราบทูลว่า อย่างนั้น พระเจ้าข้า ก็ชนในกรุงสาวัตถีทำกาละคือตายทุก ๆ วัน มีประมาณเท่าไร นางวิสาขากราบทูลว่า มาก พระเจ้าข้า เมื่อเป็นเช่นนี้ เวลาที่เธอเศร้าโศกก็จะไม่พึงมี มิใช่หรือ เธอพึงเที่ยวร้องไห้อยู่ทั้งกลางคืนและกลางวันทีเดียว ยกไว้เถิด พระเจ้าข้า หม่อมฉันทราบแล้ว ลำดับนั้น พระศาสดา ตรัสกับนางว่า ถ้ากระนั้น เธออย่าเศร้าโศก ความโศกก็ดี ความกลัวก็ดี ย่อมเกิดแต่ความรักดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า “ความโศก ย่อมเกิดแต่ความรัก ภัยย่อมเกิดแต่ความรัก ผู้พ้นจากความรักได้เด็ดขาด ย่อมไม่มีความโศก และภัยจากที่ไหนเลย”^๔ ตามหลักของไตรลักษณ์นี้จึงจัดได้ว่าเป็นคติธรรมในการบรรเทาทุกข์ ตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา

ในยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ พิธีกรรมการฝังศพ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องชีวิตในโลกหน้าหรือชีวิตหลังความตาย โดยภายใต้แนวความคิดดังกล่าวเมื่อมีผู้ตายลงภายในชุมชนจะมีการนำศพผู้ตายฝังลงในหลุมโดยจัดวางทำให้ผู้ตายอยู่ในท่าที่สบายเหมือนคนนอนหลับ คือ อยู่ในลักษณะนอนหงายเหยียดยาว แขนวางแนบลำตัว ทั้งนี้ อาจจะมีการใช้วัสดุบางอย่างที่มีลักษณะคล้ายเสื้อผ้ามาพันห่อศพและใช้เชือกหรือใยพืชมัดตามส่วนต่างๆ เช่น บริเวณหน้าอก ช่วงกลาง ลำตัว ตลอดจนตรงปลายเท้า อย่างไรก็ตาม ในแหล่งโบราณคดีบางแห่งก็พบว่าลักษณะการจัดวางศพอาจจะไม่ได้อยู่ในท่าทางปกติ คือ ไม่อยู่ในลักษณะนอนหงายเหยียดยาว แต่อยู่ในท่างอตัว ซึ่งมีการสันนิษฐานว่าการจัดวางศพในลักษณะผิดธรรมชาติ

^๔ พ.ธ. (ไทย) ๒๕ / ๒๑๓ / ๕๘.

อาจจะเนื่องมาจากสาเหตุการตาย เช่น การตายโดยอุบัติเหตุหรือถูกฆ่าตาย ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นการตายปกติหรือการตายอย่างไม่ปกติ ต่างก็มีทิศทางการหวนคืนระยะของผู้ตายไปในทิศทางที่แตกต่างกัน โดยไม่มีการเจาะจงว่าจะเป็นทิศหนึ่งทิศใดโดยเฉพาะ

ดังได้กล่าวแล้วว่าแนวคิดที่สำคัญที่แฝงอยู่ในประเพณีเกี่ยวกับความตายก็คือ ความเชื่อเรื่องโลกหน้าหรือโลกชีวิตหลังความตาย ด้วยเหตุนี้ในการฝังศพจึงมักมีการนำสิ่งของเครื่องใช้ ได้แก่ ข้าวปลาอาหาร ภาชนะดินเผา เครื่องประดับ อาวุธ ฝังลงไปพร้อมกับศพเพื่อเป็นการอุทิศให้กับผู้ตาย โดยเชื่อว่าเมื่อผู้ตายไปเกิดใหม่จะได้มีข้าวของเครื่องใช้ครบถ้วนบริบูรณ์ นอกจากนี้ ยังมีการสันนิษฐานว่า การฝังสิ่งของเป็นเครื่องอุทิศให้กับผู้ตายนั่นเป็นการสร้างความพึงพอใจให้กับวิญญาณของผู้ตาย กล่าวคือเมื่อวิญญาณของผู้ตายได้รับข้าวของเครื่องใช้และอาหาร ก็จะรู้สึกพอใจไม่มาหลอกลอนหรือสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่

๓.๓ พัฒนาการของพิธีกรรมการฝังศพของชาวบ้านเชียงเหียน

ปัจจุบันสังคมและวิถีชีวิตของชาวบ้านเชียงเหียนกำลังเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสแห่งยุคโลกาภิวัตน์ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ต่างๆ มีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปสู่วิถีชีวิตสังคมแบบเมืองสมัยใหม่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความผูกพันระหว่างคนเป็นกับคนตายเริ่มขยับห่างออกไป ตามระบบการให้คุณค่าแก่ชีวิตแบบใหม่ ความผูกพันระหว่างผู้คนครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน วัด ชุมชน หมู่บ้าน พิธีกรรมการฝังศพเป็นพิธีกรรมที่ทุกคนจะหลีกเลี่ยงไม่ได้จำเป็นต้องประสบ จึงได้รับผลจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมตามไปด้วย พิธีกรรมการจัดงานฝังศพของชาวบ้านเชียงเหียน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนเป็นหลัก เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปปัจจัยสำคัญ ความร่วมมือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปัน ของคนในชุมชนเริ่มหดหายเปลี่ยนแปลงไปด้วย^๕

๓.๓.๑ ปัจจัยภายใน

๑) วิถีชุมชน

ความมีน้ำใจของคนในชุมชน เป็นปัจจัยหลักและสำคัญมาก ที่ทำให้การทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์และประสพผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ในอดีต

^๕ สัมภาษณ์ นายสมพงษ์ รัตนพลแสน, ผู้ใหญ่บ้าน บ้านเชียงเหียนน้อย หมู่ที่ ๒๓, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

การแข่งขันมีน้อยชีวิตความเป็นอยู่เป็นไปแบบพอเพียง แบบถ้อยทีถ้อยอาศัย มีงานอะไรก็ช่วยกันทำ โดยไม่คิดค่าสินจ้างรางวัล แต่ในสภาพเศรษฐกิจแบบปัจจุบัน ทำให้ความคิดที่จะช่วยเหลือกันนั้นเปลี่ยนแปลงไป จากที่คิดช่วยเหลือเพราะน้ำใจ ก็เปลี่ยนมาเป็นค่าตอบแทน หรือผลประโยชน์แทน โดยเฉพาะงานศพถือว่าเป็นงานที่ต้องการความเห็นอกเห็นใจ เป็นงานที่ต้องการกำลังใจแต่เดิมนั้นเมื่อทราบข่าวว่ามีงานศพเกิดขึ้นในหมู่บ้านต้องไปช่วยเหลือทันที โดยเฉพาะศพที่ตายอย่างกะทันหัน เช่นการตายไม่ดี หรือตายโหง เป็นการตายที่เกิดขึ้นด้วยฉับพลันทันด่วน มีการตายด้วยอุบัติเหตุ ตกต้นไม้ตาย แขนงคอตาย ไฟผ่า ตายด้วยโรคห่า ถูกปืน ถูกหอกดาบแทงตาย ไฟไหม้ตาย ถูกกัดตาย จมน้ำตาย เป็นต้น^๖ ต้องถือว่าเป็นหน้าที่ของผู้ชาย ต้องไปทันทีเพราะเจ้าภาพต้องการความช่วยเหลือด่วน เพราะต้องทำการฝังศพในวันนั้นทันที ต้องอาศัยคนมาก หรือแม้แต่งานที่ตายศพธรรมดาที่เหมือนกัน ก็ต้องอาศัยคนมากมาช่วยกันจัดงาน ทุกคนจะเห็นว่าเป็นหน้าที่ พวกผู้ชายมีหน้าที่หาฟืน หาไม้มา กลุ่มแม่บ้านมีหน้าที่หุงหาอาหาร กลุ่มผู้สูงอายุช่วยประดิษฐ์ดอกไม้ประดับโลงศพ ผู้ที่มีความรู้เชิงช่างก็จะมาช่วยต่อโลงศพ เป็นต้น ภาพเหล่านั้นได้เริ่มจางหาย และบางอย่างก็หมดไป เพราะความคิดช่วยเหลือกัน ต้องเปลี่ยนมาเป็นการจ้างต้องอาศัยเงินเป็นหลัก การมาช่วยงาน แต่ก็ไม่ทุกงานเสมอไปหากว่าเจ้าภาพศพนั้น หรือคนที่ตายนั้น ขณะมีชีวิตเป็นคนดี ใครมีงานที่ไหนไปช่วยเหลือตลอด เมื่อถึงคราวงานของตนเองคนก็มาช่วยงานมากเหมือนกัน เข้ากับสำนวนทางที่ว่าใครปฏิบัติอย่างไรก็ได้ผลเช่นนั้น แต่อย่างไรก็ตามน้ำใจของคนในชุมชน ถือว่ามีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการจัดงานศพ โดยเริ่มมีผลตั้งแต่ขั้นตอน พิธีกรรมระยะเวลา แนวความคิด วัตถุประสงค์ ของการจัดงานพิธีกรรมการฝังศพเปลี่ยนแปลงไป ขั้นตอนการอาบน้ำศพ การเอาศพใส่โลง รวมทั้งพิธีกรรมอื่นๆ บางอย่างไม่มีการปฏิบัติครบถ้วน เพราะว่า ขาดการช่วยเหลือจากคนในชุมชนเป็นต้น^๗ จึงสรุปได้ว่า ความมีน้ำใจของสมาชิกในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ที่เคยช่วยเหลือกันแบบพี่แบบน้อง มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ต่อมามีความเห็นแก่ตัวมองถึงผลประโยชน์มากขึ้น สิ่งที่เคยช่วยเหลือกันก็

^๖ สัมภาษณ์ นายสมศรี รัตนพลแสน, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๘ บ้านเชิงเทียนใต้, ๑๗ ตุลาคม

๒๕๕๕.

^๗ สัมภาษณ์ นายสายสมร รัตนพลแสน, ผู้ใหญ่บ้าน บ้านเชิงเทียนใต้ หมู่ที่ ๑๘, ๑๓ กรกฎาคม

๒๕๕๕.

เป็นการลดน้อยเลื่อมถอยลง ที่กล่าวมาจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่มีผลทำให้พิธีกรรมการฝังศพเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

๒) ประสบการณ์และความคิดของผู้นำ

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากสภาวะความคิดและประสบการณ์ของผู้นำ ในสังคมในขณะนั้น ผู้นำต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงในสังคมเกิดขึ้นโดยไปยึดเอาสภาพของการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกที่มีการเปลี่ยนแปลง การที่ผู้นำจะทำการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดของคนในชุมชนให้คล้อยตามตนเองต้องอาศัยความอดทนและความพยายามที่สูง รวมถึงต้องไม่ทำให้คนในสังคมเกิดความขัดแย้งในความคิดด้วย ผู้นำจึงถือว่ามียุทธศาสตร์ที่สำคัญมากในการทำกิจกรรมต่างๆ เพราะผู้นำคือผู้ประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกัน โดยไม่ว่าจะเป็นการอยู่รวมกันก็ตาม หรือทำการรวมกันก็ตามให้พากันไปสู่จุดหมายที่ตั้งงาม ผ่านพ้นภัยอันตรายอย่างเรียบร้อยเป็นสุข ดังนั้นผู้นำจึงจึงถือว่ามียุทธศาสตร์ที่สำคัญในการขับเคลื่อนสังคมหรือชุมชนให้เข้าไปในทิศทางต่างๆ^๔

ผู้นำที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมหรือพิธีกรรม โดยเฉพาะ พิธีกรรมการฝังศพของชาวบ้านเชียงเหียนนี้ ผู้นำมีส่วนสำคัญมาก เพราะว่าเจ้าภาพขาดความรู้ ขาดความเข้าใจ อยู่ในภาวะที่โศกเศร้า ไม่เคยมีประสบการณ์ในจัดงานมาก่อน ต้องอาศัยผู้รู้ช่วยแนะนำ หรือช่วยเป็นแม่งานในการจัดงานให้ ผู้นำในที่นี้หมายถึง พระสงฆ์ ผู้ใหญ่บ้าน มรรคนายก สัปเหร่อ รวมถึงนักปราชญ์ ในหมู่บ้าน ที่คนให้ความนับถือ ในจุดนี้เองจึงเป็นเหตุให้พิธีกรรมบางอย่างเกิดการเปลี่ยนแปลงจากอดีต กล่าวคือประสบการณ์ที่ผู้นำเคยไปศึกษาหรือเรียนรู้ เห็นจากที่อื่นแล้วนำมาประยุกต์ใช้ในชุมชน เพราะเห็นว่าเหมาะสมดี ชุมชนอื่นทำแล้วไม่มีปัญหา งานออกมาดีรวมทั้งเป็นการปฏิบัติที่แสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทิตะและยกย่องผู้ตายอีกด้วย ความเปลี่ยนแปลงการจัดพิธีกรรมการฝังศพของชาวบ้านเชียงเหียนที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เกิดจาประสบการณ์ของผู้นำ สามารถสรุปบทบาทของผู้นำได้ ดังนี้คือ ประสบการณ์ความคิดของผู้นำ ที่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นไปตาม

^๔สัมภาษณ์ นายคำพอง ขัดติยะวงศ์, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๘ บ้านเชียงเหียนใต้, ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

^๕สัมภาษณ์ นายราวี มหาโคตร, สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเขวา บ้านเชียงเหียนใต้, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

กระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน จึงมีผลทำให้พิธีกรรมการฝังศพมีการปรับเปลี่ยนตามกระแสดังกล่าวตามไปด้วย

๓.๓.๒ ปัจจัยภายนอก คือสังคมและวัฒนธรรม

สังคมไทยในปัจจุบันเป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และถือว่าเป็นโลกยุคโลกาภิวัตน์ ทั้งนี้เพราะได้รับอิทธิพลความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการสมัยใหม่ มนุษย์สามารถติดต่อกันได้ทั่วโลก โดยใช้ระบบเครือข่ายที่เราเรียกว่า “อินเทอร์เน็ต” ทำให้ข้อมูลข่าวสารจากประเทศหนึ่งถูกส่งไปยังอีกประเทศหนึ่งอย่างรวดเร็ว เป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนไม่ว่าจะเป็นคนที่อาศัยอยู่ในเมืองหรืออยู่ในชนบท โดยเฉพาะวิถีชีวิตของคนในชนบทที่เป็นสังคมแบบเกษตรกรรม มีความสัมพันธ์กันแบบพึ่งพา ถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน เมื่อกลไกทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป สังคมและวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมก็เริ่มที่จะจางหายไปด้วย^{๙๙} สภาพสังคมอีสานกำลังเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสแห่งสังคมธุรกิจ อุตสาหกรรม เมือง เริ่มก้าวไปสู่วิถีชีวิตสังคมแบบเมืองสมัยใหม่มากยิ่งขึ้น ความผูกพันระหว่างผู้คน ครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน แม้แต่วัด ชุมชน หมู่บ้าน ก็กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เพราะการไหลบ่าเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตก หรือวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน ส่งผลให้เกิดการเปรียบเทียบกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่น ซึ่งซับซ้อน ลึกซึ้ง และเข้าใจยาก จึงเป็นผลทำให้เกิดการละเลยและหลงลืมวัฒนธรรมเดิม เพราะความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และการสื่อสาร การปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคม ค่านิยมที่ปรับเปลี่ยน เกิดการประชันแข่งขันในสังคม จึงมีส่วนทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมมีการปรับเปลี่ยนตามไปด้วย^{๑๐๐}

โดยเฉพาะพิธีกรรมการฝังศพ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่มีมาแต่ดั้งเดิมเป็นพิธีกรรมที่ซับซ้อนละเอียดอ่อน เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมจึงมีผลต่อพิธีกรรมการฝังศพ เพราะงานศพนั้นเป็นเดิมเรื่องของญาติมิตร หมู่บ้านชุมชน ต้องรับผิดชอบร่วมกัน เมื่อสังคมวัฒนธรรมการเห็นอกเห็นใจการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เปลี่ยนไป โดยเฉพาะพิธีกรรมการฝังศพ ของชาวบ้านเชียงเหียนที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของ

^{๙๙} สัมภาษณ์ นายประสงค์ รัตนพลแสน, เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๒๓ บ้านเชียงเหียนน้อย, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๕.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ นางนาง รักษาภักดี, สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเขาว บ้านเชียงเหียนน้อย, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

สังคมดังกล่าว จึงสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรม มีผลต่อการจัดพิธีกรรมการฝังศพ เป็นอย่างยิ่งเพราะคนในสังคมมีความเห็นมีค่านิยม ตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของสมัยโลกาภิวัตน์^{๑๒}

จากการศึกษาพัฒนาการของพิธีกรรมการฝังศพของชาวบ้านเชียงเหียนพบว่า สภาพสังคมในปัจจุบันนี้มีการเปลี่ยนแปลงต่างๆ มากมายในหลายด้าน โดยเฉพาะวัฒนธรรม ความเชื่อเพื่อเผื่อแผ่ที่เคยมีอยู่ในชุมชน ภาพเก่าๆ ที่เคยช่วยเหลือกันก็เริ่มจะจางหายไปไม่เพียงแต่การช่วยเหลือในเรื่องข้าวของเงินทองเท่านั้นแม้แต่เรื่องของประเพณีบางสิ่งบางอย่างก็เริ่มหายไปด้วยทั้งนี้เพราะระบบการศึกษาที่เจริญมากขึ้น คนในชุมชนก็มีวิถีคิดที่แตกต่างไปจากเดิม จึงทำให้พิธีกรรมการฝังศพของชาวบ้านเชียงเหียนย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย

ปัจจุบันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบสังคมดั้งเดิมเปลี่ยนไป ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบในการดำรงชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ตลอดจนสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุ ต่างก็ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย การเปลี่ยนแปลงไปทางสังคมนั้นนับว่าเป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่ส่งผลทำให้ความคิด ความสัมพันธ์ ความเป็นอยู่ของคนในสังคมที่มีต่อพิธีกรรมการฝังศพของชาวบ้านเชียงเหียนเปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าว ทำให้เห็นว่ามีผลต่อแบบแผนการปฏิบัติหรือค่านิยม โครงสร้างทางวัฒนธรรม ประเพณี ความเป็นอยู่ ของคนในชุมชน เพราะในแต่ละช่วงของชีวิตคนเราย่อมมีวัฒนธรรม ประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้องตั้งแต่เกิดจนตาย ความตายถือว่าเป็นสิ่งที่ทุกคนจะหลีกเลี่ยงไปไม่ได้ เพราะเมื่อมีเกิดขึ้นก็ย่อมมีดับเป็นของธรรมดาหรือตามสภาวะธรรมของสังขารทั้งหลายที่ไม่เที่ยงแท้แน่นอน เป็นต้น

๓.๔ ความเชื่อประเพณีการฝังศพตามคติชาวบ้านเชียงเหียน

ทัศนะความตายในทางศาสนา ทุกศาสนามีทัศนะต่อชีวิตมนุษย์แบบทวินิยม (Dualism) ชีวิตแบ่งออกได้ ๒ อย่างคือ กายกับจิต หรือรูปกับนาม ความตายก็คือ การดับสิ้นของร่างกาย แตกสลายของธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ แต่หรือวิญญาณเป็นอมตะ ไม่มีวันตาย เมื่อร่างกายแตกดับแล้ววิญญาณหรือจิตที่เคยอาศัยก็ออกจากร่างกาย (รูป) เข้าสู่สภาวะของการเกิดใหม่ เชนิอยู่กับชีวิตหลังความตายต่อไป ศาสนามองความตายเป็นแค่ปรากฏการณ์ในชีวิตมนุษย์ที่ต้องพบเจอเป็นความจริงที่หลีกเลี่ยงไม่ได้พ้น ครอบงำที่มนุษย์ยังต้องเกิด ความตายก็จะ

^{๑๒}สัมภาษณ์ นางจรี เรื่องสมบัติ, ผู้ใหญ่บ้าน บ้านเชียงเหียน หมู่ที่ ๓, ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

เกิดกับมนุษย์ทุกชาติต่อไปแต่สิ่งที่ศาสนาให้ความสำคัญนั้นคือ วิญญาณหรือจิตมากกว่าเรื่องกาย ร่างกายดับสิ้นเสื่อมสลายไม่คงที่เปลี่ยนแปลง วิญญาณหรือจิต (Soul, spirit หรือ Mind) ยังอยู่ ยังต้องดำเนิน เข้าสู่ปรโลกหรือภพภูมิตามคติความเชื่อของแต่ละศาสนา ศาสนาสั่งสอนให้มนุษย์เชื่อตามว่า ชีวิตหลังความตายมีลักษณะอย่างไร ภพภูมิของวิญญาณเป็นอย่างไร พยายามให้เราปฏิบัติในสิ่งที่ดี ช่วงที่ยังมีชีวิตเพื่อที่ว่าหลังจากตายแล้วชีวิตหลังความตายของวิญญาณจะไปสู่ภพที่ดี ตามทัศนะความตายทางศาสนาเชื่อเรื่องวิญญาณหรือจิต (ชีวิตหลังความตาย) มีทัศนะทางศาสนาแยกประเภทกลุ่มศาสนาได้ ๒ ประเภท

พิธีกรรมการฝังศพของชาวบ้านเชียงเหียน มีพิธีกรรมการปฏิบัติที่ละเอียดอ่อนมากมายหลายขั้นตอน เป็นพิธีกรรมที่ผสมผสานกันทั้งความเชื่อทางด้านพระพุทธศาสนา พราหมณ์ ผี และไสยศาสตร์ เข้ามาเกี่ยวข้อง และผสมผสานลงตัวจนกลายเป็นประเพณีที่ยึดถือและต้องปฏิบัติตาม เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดังงามในสังคม และการปฏิบัติตามประเพณีของชาวอีสานในแต่ละท้องถิ่นยังมีคติความเชื่อที่แตกต่างกันในบางอย่าง แต่ส่วนใหญ่ค่อนข้างที่จะเหมือนกัน ชาวบ้านเชียงเหียน ถือว่าการตายของคนใดคนหนึ่งชุมชนถือเป็นเรื่องใหญ่ที่ทุกคนต้องมีส่วนรับผิดชอบช่วยเหลือในการจัดพิธีกรรมให้เรียบร้อย ไม่ว่างานศพนั้นจะเป็นงานศพของใคร ชาวบ้านนั้นเมื่อมีคนป่วยไข้ไม่สบาย มีอาการหนัก ก็จะไปเยี่ยมเยียนให้กำลังใจ ไปดูใจ จนวาระสุดท้ายของชีวิต คือการหมดลมหายใจ เมื่อทราบแน่ชัดว่ามีการตายเกิดขึ้นภาระหน้าที่ต้องเป็นเรื่องของคนผู้เป็น ญาติพี่น้อง ชาวบ้านต้องให้ความช่วยเหลือเจ้าภาพ นับตั้งแต่บ่งบอกสัญญาณให้ชาวบ้านได้รับทราบ เมื่อชาวบ้านได้ยินก็จะมาช่วยช่วยเหลือปลอบใจ และช่วยจัดพิธีกรรมตามขั้นตอนต่อไป การจัดงานศพของชาวบ้านเชียงเหียนนั้น มีการจัดที่แตกต่างกัน ตามลักษณะของการตาย ซึ่งชาวบ้านเชียงเหียนได้แบ่งประเภทของการตายไว้ ๒ ประเภท คือ ตายดี และตายไม่ดี(ตายโหง) การตายไม่ดี หรือตายโหง เป็นการตายที่เกิดขึ้นด้วยฉับพลันทันด่วน มีการตายด้วยอุบัติเหตุ ตกต้นไม้ตาย แขนงคอ ตาย ไฟผ่า ตายด้วยโรคห่า ถูกปืนยิงตาย ถูกหอกดาบแทงตาย ไฟไหม้ตาย ูกัดตาย จมน้ำตาย เป็นต้น^{๑๑}

การจัดพิธีกรรมการฝังศพคนตายร้าย การตายโหงหรือการตายผิดปกติ จึงถือเป็นเรื่องใหญ่โตมาก เป็นเวรเป็นกรรมทั้งคนตายและคนเป็น เมื่อเป็นผีก็ยิ่งดุกว่าผีที่ตายธรรมชาติ ถ้าตายโหงนอกบ้านก็จะนำศพเข้ามาในบ้านไม่ได้ จะเก็บศพไว้ข้างคินก็ไม่ได้ ต้องรีบนำไป

^{๑๑} สัมภาษณ์ ร.ต.ต.สมบุญ พลเสน, ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านเชียงเหียน, ๒๘ มิถุนายน ๒๕๕๕.

ฝังในป่าช้าในเวลาก่อนค่ำของวันนั้น หากตายในเวลากลางคืน ก็จะนำไปฝังในเวลากลางคืนของวันนั้น โดยชาวบ้านจะช่วยกันจุดไม้คุ่มกันไปฝังที่ป่าช้า ตายวันนั้นก็ต้องฝังในวันนั้น หากตายในป่าก็ให้ฝังในป่า การนำศพชาวบ้านไปป่าช้าในสมัยก่อน ต้องห้ามสถานเดียว การเคลื่อนศพไปจะทำเป็นคานหาม จำนวนคนหาม ๔ คน โดยชาวบ้านเปลี่ยนคนหาม แต่รายที่ตายไม่คืนนั้น จะไม่มีพระสงฆ์จูงศพไปป่าช้า แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงการเคลื่อนศพไปป่าช้าด้วยรถยนต์เพราะการคมนาคมทุกวันนี้ไปมาสะดวก เพราะมีความเจริญก้าวหน้าเข้ามาตามยุคตามสมัยในกระแสแห่งโลกาภิวัตน์^{๙๔}

เมื่อมีคนเสียชีวิตขึ้นในบ้านจึงเป็นเรื่องของคนผู้อยู่เบื้องหลัง คือญาติพี่น้อง พ่อแม่ ลูกหลาน ตลอดจนคนในชุมชน ที่จะแสดงออกถึงบทบาทหน้าที่ ที่พึงกระทำต่อผู้ตายตามหลักการทางพระพุทธศาสนา คือ หลักของความกตัญญูกตเวที การจัดพิธีกรรมการฝังศพของชาวพุทธต้องปฏิบัติตามคติ และความเชื่อ ให้ถูกต้องตามประเพณี เพื่อความอยู่ดีเป็นสุข ของผู้อยู่เบื้องหลังญาติพี่น้อง และผู้ที่ละโลกไปแล้ว การจัดพิธีกรรมการฝังศพของคนตายไม่ดี หรือตายโหง เป็นการตายที่เกิดขึ้นฉับพลันทันด่วน

การตายร้ายถือเป็นเรื่องใหญ่มากในสมัยโบราณ เป็นเวรเป็นกรรมทั้งคนตายและคนเป็น เมื่อเป็นผีแล้วยังคร่ำครวญว่าผีที่ตายธรรมชาติเสียอีก ถ้าไปตายนอกบ้านห้ามนำศพเข้ามาในบ้าน ห้ามเก็บศพไว้ค้างคืน เมื่อตายแล้วให้รับนำไปฝังที่ป่าช้าในเวลาก่อนค่ำของวันนั้น ถ้าตายในเวลากลางคืนจะช่วยกันหาม จุดไม้คุ่มไม้ไคร้ คุ่มกันไปฝังในคืนนั้น ต่อมาจึงอนุโลมให้ฝังจนกว่าจะถึงเช้าจึงนำไปฝัง การนำศพไปฝังใช้คานหามทำด้วยไม้ไผ่ จำนวนคนหาม ๔ คน ไม่มีพระสงฆ์นำหน้าจูงศพไปป่าช้า การตายโหงต้องฝังอย่างเดียว ตายวันนั้นต้องนำไปฝังวันนั้น การเลือกที่ขุดหลุมฝังศพ เมื่อนำศพไปถึงป่าช้าแล้ว ผู้ประกอบพิธีจะนำไข่ไก่ดิบเลี้ยงทายโยนเพื่อหาที่ขุดหลุม ถ้าโยนไข่ยังไม่แตก ก็จะเก็บโยนไปทางอื่นอีก เมื่อไข่แตกตรงไหนก็ให้ขุดหลุมตรงนั้น จะย้ายที่ไม่ได้แม้จะเป็นตอไม้ใหญ่ก็ต้องขุดฝังตรงนั้นตามคติความเชื่อ พอเสร็จพิธีการฝังศพก็พากันกลับบ้านเตรียมสถานที่ไว้และไปนิมนต์พระมาสวดมนต์ในตอนเย็น ตอนเช้าก็ทำบุญอุทิศให้ผู้ตายเป็นอันเสร็จพิธีในเบื้องต้น^{๙๕}

หลังจากพิธีการฝังศพเสร็จเรียบร้อยแล้วต้องรอไปอีกอย่างน้อย ๓ ปี จึงได้ขุดศพขึ้นมาทำการเผาศพแล้วนำกระดูกนั้นไปบั้งสุกุล เมื่อเสร็จจากการบั้งสุกุลก็เก็บกระดูกไป

^{๙๔} สัมภาษณ์ นายบุรี จิตยะวงศ์, ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านเชิงเทียนใต้, ๒๑ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^{๙๕} สัมภาษณ์ นายสิน โศตรมุงคุณ, ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านเชิงเทียน, ๒๑ มิถุนายน ๒๕๕๕.

สักการบูชาบ้าง ไปบรรจุในเจดีย์บ้าง ตามแต่ความปรารถนาของญาติผู้ตาย เพื่อบุตรและธิดา หรือวงศาคณาญาติระลึกถึงจะได้ไปยังที่นั่น แล้วนำไปบำเพ็ญกุศลเพื่ออุทิศส่วนกุศลส่งไปให้ตามคติความเชื่อและความกตัญญูทดแทนที่นิยมกระทำกันสืบมา^{๑๖}

ความเชื่อในประเพณีการฝังศพของชาวบ้านเชิงเทียน มีความเชื่อในประเพณีในการฝังศพ ตามโบราณกล่าวไว้ว่าเมื่อมีคนตายแบบไม่ปกติ เช่น ตายท่าตายโหง ช้ำตัวตาย ฟ้าผ่าตาย เป็นต้น เป็นการตายแบบปัจจุบันทันด่วน โบราณกล่าวไว้ว่าห้ามเผาเด็ดขาด ต้องฝังอย่างเดียว ถ้าเผามันจะผิดกะล่ำ หมายความว่า จะมีเหตุการณ์ไม่ดีเกิดขึ้นแก่ญาติผู้ตาย (ชาวบ้าน) จะทำให้เดือดร้อน จึงไม่นิยมเผา^{๑๗}

มีความเชื่อในประเพณีการฝังศพ คือเชื่อเรื่องโลกหน้าหรือโลกชีวิตหลังความตาย ด้วยเหตุนี้ในการฝังศพจึงได้มีการนำสิ่งของเครื่องใช้ ได้แก่ ข้าวปลาอาหาร ภาชนะดินเผา เครื่องประดับ เป็นต้น ฝังลงไปพร้อมกับศพเพื่อเป็นการอุทิศให้กับผู้ตาย โดยเชื่อว่าเมื่อผู้ตายไปเกิดใหม่จะได้มีข้าวของเครื่องใช้ครบถ้วนบริบูรณ์ และเชื่อว่า การฝังสิ่งของเป็นเครื่องอุทิศให้แก่ผู้ตายนั่นเป็นการสร้างความพึงพอใจให้กับวิญญาณของผู้ตาย กล่าวคือเมื่อวิญญาณของผู้ตายได้รับข้าวของเครื่องใช้และอาหาร ก็จะมีสติพอใจไม่มาหลอกลอนหรือสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ และผู้ทำก็มีความสุขใจด้วยเพราะมีความเชื่อในเรื่องนี้จริงๆ^{๑๘}

มีความเชื่อในการใส่ของอุทิศให้ศพนั้น เชื่อว่าผู้ตายจะนำไปใช้ในโลกลง เพราะเชื่อว่าผู้ตายยังต้องการอาหาร เครื่องมือในการดำรงชีวิต และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ คือความเชื่อในเรื่องการเกิดใหม่ จึงมีคติในการอุทิศของให้ศพ มีความเชื่อว่าเป็นแบบอย่างที่ดีที่เราได้ทำตามประเพณี โบราณที่ปู่ย่าตายายได้เคยกระทำมา เพราะเป็นการช่วยเหลือกันให้กำลังใจญาติผู้ตายและได้สืบทอดประเพณี วัฒนธรรมที่แต่โบราณไว้ไม่ให้สูญหายไป ไม่ทำให้ญาติผู้ตายเดือดร้อนทำให้เกิดความสามัคคีกัน ช่วยเหลือและเข้าใจซึ่งกันและกันทำให้ญาติผู้ตายคลายกังวลกับการสูญเสียบุคคลที่เป็นที่รัก^{๑๙}

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายโส รัตนพลแสน, ประชาชนบ้าน บ้านเชิงเทียนใต้, ๒๑ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายธีระพล มหาโคตร, ญาติผู้ตาย บ้านเชิงเทียนใต้, ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

^{๑๘} สัมภาษณ์ นางไสว อัดนา, ญาติผู้ตาย บ้านเชิงเทียน, ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

^{๑๙} สัมภาษณ์ นางไพศรี รัตนพลแสน, ญาติผู้ตาย บ้านเชิงเทียนใต้, ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

จากการศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการฝังศพของชาวบ้านเชียงเหียนนี้ ทำให้เราได้ทราบถึงความเชื่อ พิธีกรรม เกี่ยวกับการตายและประเพณีการฝังศพตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัยประวัติศาสตร์ ว่ามีลักษณะอย่างไร และมีพัฒนาการ หรือการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ภายใต้กรอบของคติ ความเชื่อ สภาพแวดล้อมของแต่ละวัฒนธรรม แม้พิธีกรรมจะแตกต่างกัน แต่อย่างน้อยก็อยู่ภายใต้คติความเชื่อที่เหมือนกันคือ ความเชื่อในเรื่องของความตายและวิญญาณของผู้ตาย ที่จะเดินทางไปสู่โลกหน้าอย่างสมบูรณ์ หากเราเชื่อตามแนวคิดที่ว่า มนุษย์มีวิธีการจัดการกับความตายในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปภายใต้กรอบของวัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา และสภาพแวดล้อมรอบตัว ความเชื่อในประเพณีการฝังศพของชาวบ้านเชียงเหียน มีความเชื่อในประเพณีในการฝังศพ ตามโบราณกล่าวไว้ว่าเมื่อมีคนตายแบบไม่ปกติ เช่นตายท่าตายโหง ชะงัดตาย ฟ้าผ่าตาย เป็นต้น เป็นการตายแบบปัจจุบันทันด่วน โบราณกล่าวไว้ว่าห้ามเผาเด็ดขาด ต้องฝังอย่างเดียว ถ้าเผามันจะผิดชะล่า หมายความว่า จะมีเหตุการณ์ไม่ดีเกิดขึ้นแก่ญาติผู้ตายและชาวบ้าน จะทำให้เดือดร้อน

๓.๕ สรุป

จากการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อประเพณีการฝังศพของชาวบ้านเชียงเหียนในปัจจุบันผลการศึกษาพบว่า การจัดพิธีศพในพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาล นับตั้งแต่พิธีศพของพุทธสาวก พระพุทธบิดา ตลอดถึงพระบรมศพของพระศาสดาจบจนถึงพิธีการจัดงานศพของชาวพุทธในประเทศไทย นับตั้งแต่เจ้านายชั้นสูงในราชวงศ์ จนถึงพระสงฆ์และสามัญชนทั่วไป โดยเฉพาะการจัดพิธีกรรมการฝังศพของชาวบ้านเชียงเหียน ล้วนเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูตเวทีของอนุชนรุ่นหลังที่ต้องการสักการะศพ ให้ดวงวิญญาณไปสู่สุคติ ที่ดีเหมือนกัน แล้วแต่กาลเวลา สถานที่ และความนิยมของท้องถิ่น ดังจะเห็นความแตกต่างกัน การจัดพิธีศพในครั้งพุทธกาลก็จะจัดแบบเรียบง่ายเน้นเนื้อหาสาระ ไม่มีการเก็บศพไว้หลายวัน สูงสุดก็ไม่เกิน ๓ วัน การจัดศพไม่มีขึ้นตอนมากมาย เน้นการสักการะศพด้วยของหอมต่างๆ มีการทำบุญอุทิศกุศลให้ผู้ล่วงลับ มีการละเล่นตามความเหมาะสมตามความต้องการของญาติ เช่นกรณีการจัดพิธีศพของพระสารีบุตร และพิธีศพทุกศพมีการเผาเป็นที่สุด แม้พระบรมศพของพระศาสดา แล้วมีการนำอัฐิมาบรรจุเป็นสถูปเจดีย์ไว้ให้มหาชนได้สักการะเพราะเป็นบุคคลสำคัญ

การจัดพิธีกรรมการฝังศพของชาวบ้านเชียงเหียนนั้นมีจุดมุ่งหมายอันเดียวกันคือ ต้องการส่งให้ดวงวิญญาณของผู้ล่วงลับไปสู่สุคติที่ดี การจัดพิธีกรรมการฝังศพจะออกมาในรูปแบบไหนที่ไม่ให้ผิวดิถีประเพณีและให้สมเกียรติแก่ผู้วายชนและฐานะของตนเอง การตายคือการเปลี่ยนสถานภาพจากโลกนี้ไปโลกหน้า สิ่งหนึ่งที่แสดงถึงความเชื่อในโลกหน้าคือ พิธีการฝังศพ แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการที่เกี่ยวข้องกันระหว่าง “การตาย” กับ “การเกิด” ซึ่งนับเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางรูปแบบของพิธีกรรมการฝังศพได้เป็นอย่างดี

ความตาย สภาวะสุดท้ายของชีวิตมนุษย์ที่มีความสำคัญและส่งผลกระทบทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคมที่ต้องมีการปรับเปลี่ยนเพื่อรองรับกับการสูญเสีย มนุษย์ยอมรับว่าหลีกเลี่ยงความตายไม่ได้ กล่าวความตาย และบางครั้งปฏิเสธที่จะยอมรับ ดังนั้นมนุษย์จึงเชื่อในโลกหน้า สิ่งหนึ่งที่แสดงถึงความเชื่อในโลกหน้า คือ พิธีการฝังศพ สันนิษฐานว่าพิธีการฝังศพนี้น่าจะเป็นพิธีกรรมแรกของมนุษย์ที่เริ่มด้วยการเซ่นไหว้หรือการนำอาหารข้าวของเครื่องใช้มาให้ผู้ตายแล้วได้กินได้ใช้เหมือนเมื่อยังมีชีวิตอยู่ ขั้นตอนต่างๆของพิธีศพจะสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อที่ว่า ความตายมิใช่เป็นเพียงจุดสิ้นสุดของชีวิตเท่านั้น แต่ยังเป็น การเปลี่ยนสภาพจากโลกที่อยู่อาศัยหรือจากสิ่งที่มีชีวิตอยู่ไปสู่อีกโลกหนึ่งหรืออีกสภาวะหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยพิธีกรรมเกี่ยวกับการแยกตัว หรือแยกคนตายออกจากคนเป็น พิธีเกี่ยวกับการแปลงสภาพ เช่น การปล่อยให้น้ำเปื้อน หรือการเผา และพิธีการรวมตัวของผู้ตายในโลกใหม่ หรือในสภาพใหม่ กับบทบาทใหม่ที่ต่างไปจากโลกของคนเป็น^{๒๐}

สาเหตุและปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการจัดพิธีกรรมการฝังศพของชาวบ้านเชียงเหียนสามารถสรุปได้ดังนี้คือ

๑. ปัจจัยภายใน ความมีน้ำใจของสมาชิกในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ที่เคยช่วยเหลือกันแบบพี่แบบน้อง มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ไม่คิดสินจ้างรางวัล ต่อมามีความเห็นแก่ตัวมองถึงผลประโยชน์มากขึ้น สิ่งที่เคยช่วยเหลือกัน ก็กลายมาเป็นซื้อขาย สิ่งที่เคยช่วยเหลือกันก็เป็นการว่าจ้าง ที่กล่าวมาจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่มีผลทำให้พิธีกรรมการฝังศพเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และประสบการณ์ของผู้นำ ประสบการณ์ความคิดของผู้นำ ที่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นไปตามกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอก

^{๒๐} ปราณี วงษ์เทศ, พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, พ.ศ.๒๕๓๔), หน้า ๖.

ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน จึงมีผลทำให้พิธีกรรมการจัดงานศพ มีการปรับเปลี่ยนตามกระแสดังกล่าวตามไปด้วย

๒. ปัจจัยภายนอก ซึ่งมีส่วนทำให้พิธีกรรมการฝังศพเปลี่ยนแปลงไป สามารถแยกออกได้ดังนี้ คือ สังคมและวัฒนธรรมการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรม มีผลต่อการจัดพิธีกรรมการฝังศพเป็นอย่างยิ่งเพราะคนในสังคมมีความเห็นมีค่านิยม ตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยโลกาภิวัตน์ การศึกษา มีส่วนสำคัญ ในการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการฝังศพ เมื่อคนมีการศึกษาที่สูง และเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ดีกว่าในอดีต เมื่อจำเป็นต้องจัดงานพิธีกรรมการฝังศพจึงจัดรูปแบบงานศพให้ออกมาในรูปแบบที่งดงาม ตามสมณนิยมที่ได้เรียนรู้ และมีประสบการณ์ที่เห็นจากที่อื่น เพื่อแสดงออกถึงความกตัญญูตเวทีและความอาลัยรัก ต่อผู้ที่ล่วงลับไป ระบบเศรษฐกิจ มีส่วนสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่ทำให้การจัดพิธีกรรมศพเปลี่ยนแปลงไป นับตั้งแต่เสียชีวิตจนกระทั่งฝังศพและขุดศพขึ้นมาเผาเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงอาศัยเงินเป็นตัวแปรหลักในการจัดงานศพ เพราะต้องการความสะดวกสบายและรวดเร็ว การไหลบ่าของวัฒนธรรมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการฝังศพของชาวบ้านเชียงเหียนนั้นเป็นไปในรูปแบบที่งดงามเหมาะแก่ยุคสมัยปัจจุบัน